

Detlaraziun Universala di Dêrċ dles Porsones

Ressoluziun 217 A (III) dla sentada generala di 10 de dezember dl 1948

Pream

Deache le reconescimënt dla dignité de düć i mëmbri dla comunité dla jënt y di medemi dêrċ inalienabli, é la fondamënta dla liberté, dla iustizia y dla pêsc tl monn;

deache la manċianza de reconescimënt y le desprijamënt di dêrċ dles porsones à portè pro a aċ de barbaria, che ofënn la cosciënza dles porsones y deache al é gnü anunzié che n monn, olache les porsones à la liberté de parora y de religiun y la liberté da tēma y meseria é la majera aspiraziun dla porsona;

deache al va debojëgn da defëne i dêrċ dles porsones cun normes iuridiches a na moda che la porsona ne vëgnes nia sforzada da adorè la rebeliun sciöche ultimo meso contra la tirania y l'opresciun;

deache al va debojëgn da sostigni le svilup di raporċ d'amizizia danter les Naziuns;

deache i popui dles Naziuns Unides à reconfermè tl Statut süa crëta ti dêrċ fundamentai dla porsona, tla dignité y tl valur dla porsona, tl'avalianza di dêrċ danter ël y ëra y à tut la dezijiun da promöie le progrès sozial y de mius condiziuns de vita te na majera liberté,

deache i Staċ mëmbri s'à tut dant da miré, en colaboraziun cun les Naziuns Unides, al respet y al'osservanza universala di dêrċ dla porsona y dles libertës fondamentales;

deache na comprenjiun coletiva de chisc dêrċ y de chëstes libertës é de grandiscima importanza por realisé deplëgn chëstes oblianzas,

protlamëia la Reuniun Generala

chësta detlaraziun universala di dêrċ dles porsones sciöche ideal coletif da arjunje da düć i popui y dötes les Naziuns, a na moda che vigni porsona y vigni organn dla sozieté se sforzes, tignin tres amënt chësta Detlaraziun, da sostigni cun l'insegnamënt y l'educaziun, le respet de chisc dêrċ y de chëstes libertës, y da garanti tres mosöres nazionales y internazionales progressives, le reconescimënt universal y efetif y le respet danter i popui di Staċ mëmbri y chi di teritori sotmetüs a süa iurisdiziun.

Articul 1

Dötes les porsones nasc lëdies y cun la medema dignité y i medemi dêrċ. Ares à na rajun y na cosciënza y mëss s'incuntè öna cun l'atra te n spirit de fraternité.

Articul 2

A vigni porsona ti spétel düć i dêrċ y dötes les libertës protlamà te chësta detlaraziun, zënza degöna desfarënzia porvia dla raza, dl corù dla pel,

dl ses, dl lingaz, dla religiun, dl'opiniun politica o de n'atra sort, dla provegnënza nazionala o sozuala, dla richëza, dla nasciüda o de d'atres condiziuns.

Ala medema manira ne pol gnì fat degöna desfarënza por la posiziun politica, iuridica o internazionala dl paìsc o dl teritore de chël che la porsona fej pert, anfat sce chësc é independënt, sot a n'aministraziun de crëta, nia autonom o sotmetü a val' sort de limitaziun de sovranité.

Articul 3

Vigni porsona à le dërt de vita, de liberté y de segurté dla porsona.

Articul 4

Degöna porsona ne po gnì tignida te stlavité o sorvidù; la stlavité y le comertz de stlâfs te bel anfat Ći forma é proibis.

Articul 5

Degöna porsona ne po gnì sotmetüda a tortöra, tratamënc crödi, inumans o umilianć o puniziuns.

Articul 6

Vigni porsona à le dërt che al ti vëgnes reconesciü indlunch süa personalité iuridica.

Articul 7

Dötes les porsones é anfat dan la lege y à le dërt, zënza degöna desfarënza, da gnì defenüdes dala lege ala medema manira. Dötes les porsones à le dërt da gnì defenüdes ala medema moda cuntra de vigni sort de descriminaziuns, che va cuntra chësta detlaraziun y cuntra vigni impiziamënt a na te' descriminaziun.

Articul 8

Vigni porsona à le dërt de na poscibilité reala de recurs pro i tribunai statai competënc cuntra aziuns che violëia i dërc fundamentai che ti vëgn reconesciüs a vigni porsona dala Costituziun o dala lege.

Articul 9

Degöna porsona ne po gnì arestada, sarada ia o esiliada arbitriamënter.

Articul 10

Vigni porsona à le dërt, te na posiziun de avalianza plëna, a n'audiënza publica y valia dan n tribunal independënt y imparzial, cun na determinaziun de sü dërc y de sü dovëis, sciöche de vigni acüsa penala te sü confrunc.

Articul 11

Vigni persona che vëgn incolpada de n reat à le dërt da gni reconesciüda sciöche inozënta, Čina che süa colpa ne é nia gnüda cumprovada aladò dla lege te n prozès publich, olache ara à albü dötes les garanzies che va debojëgn por süa defenüda.

Degöna persona ne po gni condanada porvia de n'aziun o na tralascianza che ne ê nia punibla tl momënt dl'execuziun, aladò dl ordinamënt iuridich nazional o internazional. Implü ne pol nia gni dè na sanziun plü alta co chëra aplicabla tl momënt che le reat é gnü eserzitè.

Articul 12

Degöna persona ne po gni sotmetüda a interferënzes arbitreres te süa vita privata, süa familia, süa Čiasa y süa correspondënza o gni ofenüda te so onur y süa reputaziun. Vigni persona à le dërt da gni sconada dala lege contra chëstes interferënzes o ofenüdes.

Articul 13

Vigni persona à le dërt da se möie lediamënter te n stat y da se chirì fora süa residënza lediamënter.

Vigni persona à le dërt da s'un jì da n paìsc, inČe dal sò, y da gni zoruch te so paìsc.

Articul 14

Vigni persona à le dërt da chirì y da ciafè te d'atri paìsc asil contra les persecuziuns.

Chësc dërt ne podarà nia gni ghiré sce la persona vëgn veramënter chirida por reaČ che n'é nia politics o por aziuns contra i fins y i prinzipls dles Naziuns Unides.

Articul 15

Vigni persona à le dërt da avëi na zitadinanza.

A degöna persona ne pol ti gni tut arbitriamënter no süa zitadinanza, no le dërt da baratè zitadinanza.

Articul 16

Èi y ères cun n'eté adatada à le dërt da se maridé y mète sò familia, zënza limitaziun de raza, zitadinanza o religiun. Ai à i medemi dërČ por Či che reverda le matrimone, tratan le matrimone y canche al vëgn deslié.

Les persones po ma gni dades adöm cun le consëns lède y plëgn di nüc.

La familia é la basa naturala y fundamentala dla sozieté y à le dërt da gni defenüda dala sozieté y dal Stat.

Articul 17

Vigni persona à le dërt da avëi na proprieté personala o deboriada cun d'atri.

A degöna persona ne pol ti gni tut arbitriamënter süa proprieté.

Articul 18

Vigni porsona à le dërt de liberté de pinsier, cosciënza y religiun; chësc dërt tol ite la liberté da mudé religiun o fede, y da mostrè, dassora o deboriada cun d'atri, tl publich o tl privat, súa religiun o súa fede tl insegnamënt, tla pratica, tl cult y tl'osservanza di rituai.

Articul 19

Vigni porsona à le dërt de liberté de minunga y espresciun, cun laprò le dërt da ne gnì nia scintiné por súa minunga, y da chiri, ciafè y dè inant informaziuns y ideas tres vigni meso y zënza tignì cunt de confins.

Articul 20

Vigni porsona à le dërt da se incuntè y se assozié en pêsc.

Degöna porsona ne po gnì sforzada da fà pert de n'asoziazium.

Articul 21

Vigni porsona à le dërt da tó pert al govern de so païsc, sides diretamënter che tres rapresentanć chiris fora lediamënter.

Vigni porsona à le dërt da ti rové pomez ales medemes condiziuns ai posć de laûr publics te so païsc.

La orentè popolar é la fondamënta dl'autorité publica; chësta orentè mëss gnì a espresciun tres lîtes regolars y dërtes, universales y valies, cun litaziun socrëta o n'atra prozedöra ecuivalënta a na votaziun lëdia.

Articul 22

Sciöche mëmber dla sozieté à vigni porsona le dërt de segurëza sozuala, sciöche inće da realisé tres mosöres nazionales y la colaboraziun internazionala, tignin cunt dl'organisaziun y dles ressurses de vigni stat, i dërć economics, soziai y culturai che va debojëgn por súa dignité y le svilup lëde de súa personalité.

Articul 23

Vigni porsona à le dërt da podëi laurè, da se chiri fora lediamënter súa profesciun, da avëi condiziuns de laûr iüstes y dalvers y da gnì defenüda cuntra la dejocupaziun.

Vigni porsona à le dërt da ciafè le medemo paiamënt por le medemo laûr zënza descriminaziuns.

Vigni porsona che laôra à le dërt da ciafè n paiamënt adatè y dalvers che ti garantësces a d'ëra y a súa familia n'esistënza aladò dla dignité umana, integrada sce al va debojëgn, cun d'atres mosöres de proteziun sozuala.

Vigni porsona à le dërt da mëte sö sindacać y da jì laprò por defëne sü interes.

Articol 24

Vigni porsona à le dèrt da palsè y da avèi tēmp lēde y dantadōt na limitaziun adatada dles ores de laūr y ferias periodiches paiades.

Articol 25

Vigni porsona à le dèrt da avèi n standard de vita che garantēsces sūa sanité y so bēgnester y chēl de sūa familia, tignin cunt dantadōt dl'alimentaziun, dl'quant, dl'abitaziun, dles cures mediches y di sorvisc soziai che va debojēgn, sciōche inċe la segurēza tl caje de dejocupaziun, maratia, invalidité, vedovanza, vedlēza o sce ara perd a val'atra moda i mesi de sostēgn, porvia de condiziuns che ne depēnn nia da d'ēra.

Les umes y i mituns à le dèrt da ciarfè cures speziales y sostēgn. Dūċ i mituns, nasciūs tl matrimone o defora da d'ēl, mēss ciarfè la medema sconanza sozuala.

Articol 26

Vigni porsona à le dèrt da ciarfè n'istruziun. L'istruziun mēss ester altamo por Ći che reverda la scora elementara y la formaziun de basa debann. L'istruziun elementara mēss ester obligatoria. Dōtes les porsones mēss podēi ciarfè n'istruziun tecnica y profescionala y ti rovè pormez ala medema manira al'istruziun alta aladō de sūes capacitēs.

L'istruziun mēss se orientè al svilup plēgn dla personalité umana y al renforzamēnt dl respet di dērc dles porsones y dles libertēs fondamentales. Ara mēss portè pro ala comprenjiun, toleranza, amizizia danter dōtes les naziuns y i grups raziai y religiusc y sostignì l'ativité dles Naziuns Unides por mantignì la pēsc.

I geniturs à le dèrt de prioritè da chirì fora l'istruziun de sū mituns.

Articol 27

Vigni porsona à le dèrt da tò pert lediamēnter ala vita culturala dla comunitè, da se gode les erts y da tò pert al progrès scientifich y a sū benefizi.

Vigni porsona à le dèrt che i interesc morai y materiai che vēgn da sūa produziun scientifica, leterara y artistica vēgnes sconà.

Articol 28

Vigni porsona à le dèrt da avèi n ordinn sozial y internazional, olache i dērc y les libertēs nominades te chēsta detlaraziun po gni realisà deplēgn.

Articol 29

Vigni porsona à dovēis devers la comunitè, deache ma dailò vara da se dauri al svilup lēde y plēgn de sūa personalité.

Da eserzitè sü dërc y sües libertês mëss vigni porsona ma gnì sotmetüda a chës limitaziuns che vëgn fates fora dala lege por garanti le reonescimënt y le respet di dërc y dles libertês di atri y por adempli i dërc bojëgns dla morala, dl ordinn public y dl bëgnester general de na sozieté democratica.

Chisc dërc y chëstes libertês ne po a degöna moda gnì eserzità cuntra i fins y prinzipls dles Naziuns Unides.

Articul 30

Degöna desposiziun de chësta detlaraziun ne po gnì interpretada a na moda da ti dè insaĆi dërt a n stat, n grup o na porsona da eserzitè n'ativité o n'aziun por tó y jì i dërc y les libertês nominades te chësta detlaraziun.